

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.







*Carl Snoilsky*



Naturvet.  
Hydrogr.

Bonde, G.



*P. Bonde*

# Vårt Undersökning

Om

# Satfnetts

NATUR och Egenskaper,  
Med hwad mera som der utaf slutas  
kan.

Uppå en god wäns anmodan i hastighet

Upsatt  
Af

**S U R R A N B L A.** *til Björnö och Hesselby. s. r.*

---

**L U R D**

Tryckt hos **CARL GUSTAV BERLING.** 1745



THE UNIVERSITY OF CHICAGO



THE UNIVERSITY OF CHICAGO  
 LIBRARY  
 540 EAST 57TH STREET  
 CHICAGO, ILL. 60637  
 TEL: 773-936-3000  
 FAX: 773-936-3000  
 WWW: WWW.CHICAGO.EDU



**D**en lärda Läsaren lærer uti denna lilla  
skrift finna åtskillige saker, som jag  
mig föreställer ei aldeles låra öfwer-  
ens komna med des föruth hafde  
principier, eller med dem som all-  
mänt i böcker och på Academier til grundwahl  
läggas uti Naturens wärckan och productioner.  
Men jag lembnar desse senare i sitt wärde, och til  
dem som nöje och behag der uti finna. Praxis är  
den som skal intyga Theoriens richtighet. En  
tings wederbörlicheuplösnig och fördelande är det  
som utwisar hwaraf det, blifwit sammansatt:  
och när det ei fullkommeligit är, hwad som der-  
uti felas.

Jag fructar allenast, att när någon otähu  
 wid handgrepen, som dock här uti så tydeligen,  
 som möjeligit varit, äro beskrefne, will lägga  
 handen til des försökande, och då ej straxt finner  
 den här om förmälte wärckan, den samma af o-  
 funnogheter eller otålighet uti tidens afbidande,  
 altsammans förkasta och detta för blåtta specula-  
 tioner, som wid försöken ei hålla prof, beskyl-  
 la torde: dock hoppas jag at andra, hwilckom  
 mera förfarenhet, tålmod och felens efterfin-  
 nande gifne äro, låra lemna mig rätt och finna rick-  
 tigheten af hwad jag skrifwit och sielf uti utsla-  
 get haft prof af. Min intention har varit, att  
 genom meddehlande af egna försök och förra tid-  
 fördrif, gifwa anledning till andras vidare efter-  
 tänckande och undersökande, om hwar til det upfun-  
 dne, otterligare tiåna och uplysning gifwa kan.



**H**war och en som wil gifwa någon acht på sin consti-  
 tution, lærer finna, at ehuruwäl den tycker sig  
 må, han dock ei alltid hos sig spörja lærer en lika och jämna  
 disposition i sin kropp och til sin hålsa, utan den ena gån-  
 gen lättare och den andra gången tyngre och tröttare.

Thuru litet man sådant i förstone, besinnertigen i de unge åhren lägger på sinnet, beklagar man dock med tiden sin efterlåtenhet, sådant i tid at hafwa besinnadt, och sig till swarning lånda låtit, innan botandet förseht kommer. Ingen lärer sådant neka kunna, men ganska få söka grunden och orsakerne här til at utleta. Thuru desse senare äro många och fast oräknelige, både accidentelle och naturelle, äro dock de som af menniskians föda och uppehälle härröra, merendehis allmänna och fast allom gemensamme. Som denne förnämligast består iit åtande och drickande, och det förwas tjänlighet af så mångom är beskriwit, och af hwaras och ens förfarenhet lärdt, dock aldrig utlärdt, lemnar man det, för des widlystighet skull, denna gången något at widröra: warandes man nu allenast sinnad, några anmärckningar, wid det senare, ei såsom grundreglor, utan som anledning gifwande til andras widare eftersinuande, af några der wid gjorde försök at underkasta.

Min egen förfarenhet har gifwit mig wid handen, huru som all dryck som är artificiell och genom gjäsning eller fermentation sammankommen, förorsakadt hos mig hwarjehanda förändringar och anstötter i min egen constitution: Sördenskull kom jag på de tanckar, at ju mindre man konstlar och förändrar det, som den wiså Doctoren, Naturen, och tillika wed alla lefwande och wäxande ting, lemnat och föreskriwit, ju tryggare måste man wara, efter deras exempel, från de dem obekanta, men af och nog röhyte och behagelige tilsälligheter.

Orsakerne har jag hållit före wara, at det fermentation, som Naturen wid wår födelse lagt i wår kropp och maga,

måga, är tillräckeligt nog til den tjenst och nytto, som wårt up-  
 behållande af det samma erfordrar, utan att behöfwa ökas och  
 upeldas genom främmande tings giåfning och tillagor, hwil-  
 ka ei annat kunna, än som förorsaka oordentliga rörelser  
 och wärckande i wår hälfa och wåhlanågo. Sedan jag i anted-  
 ning häraf i några åhr afhällit mig ifrån det förra dageliga  
 nyttjandet af alla brygde drycker, och besunnit mig dymedelst  
 qwitt de eljest mig tått plågende Coliquer och Schwindlar,  
 til hwilkas dämpande åtskillige medicorum förestrifningar  
 och recepter ei warit tillräckelige, men mig i des ställe med  
 reht kiällewatn, undertiden blandat med litet win, förnögt,  
 har jag likwål ibland hos mig sunnit särskild wärckan af kiäl-  
 lewatnens, ehuru klara och rena jag dem och så utsökt, sär-  
 skilte egenstaper och beblandelser. Fördenstull jag låtit mig  
 angelågit wara, allenast det bästa watn, som jag kunnat  
 finna, at nyttia, utan och att upfiina något medel, som  
 mig des renhet och frihet från alt främmande, kunde utwisa.  
 Sil hwilken ånda jag mig att jämt med en liten flaska af So-  
 lutione Lunæ föresåg, och med några droppars infällande  
 deraf i ett glaas wattu, försökte om det sig hwitt eller annor-  
 lunda färgade, då jag blef warse, huru swårt det är, reht  
 och med främmande Sålta eller andra Mineralier oebel-  
 dadt watn at anträffa, besynnerligen innom Stockholm,  
 hwarest ingen af de der eljest berömda och bekante brunnar,  
 wetat hålla proffwet, utan swårt såsom miöck sig färgadt,  
 undantagandes en på Ladugårds giärdet wid Laboratorium  
 nedre wid Siöstranden, likaledes en swårt utom Carlberg,  
 wid ett litet Fory, Ekelund kalladt, och så nedre wid stran-  
 den, för hwilken skull desse ei eller äro pålitelige, när siö-  
 wårnet upflödar. Om desse bägge Springefällor ånnu äro

af samma godhet och ynnighet, hwet jag intet, emådan jag dem nu i några åhr ei försökt, och jag des utan sunnit, at kiäler antingen förändra sitt topp eller rehnhet, alt som de från tillflytande bergwattn, Creaturens uptrampande eller andra tillfälligheter blifwa skyddade. Men när jag dem för några åhr sedan försökte och nyttjade, sant jag dem af samma qualitéter som det Bristolliska wattnet, och allenast til namnet och inbillningen med det senare differera. Här utaf lærer nu hwar och en sinna orsakerne, til åtskillige, eljest efter ansende och smak hårtliga watus fins emellan differante wig, smaketlighet och lätthet uti drickande, alt som de uti sina underjordiska gängar, med mehr eller mindre förut ofynligt Salt, Mineral eller terrestreitét blifwit beblandade, hwilka, utan förberörde prof, ei lätteligen genom färg, smak eller wig igenkiännas och röjes kunna. Måst alla hushållare iweta fuller omtata åtskillnaden uti dageligt bruk emellan Siö och kiällewattn, i det de blifwa warse, at Årter ei mofas, Swålen ei lädras, Chokoladen ei stummes ic. när de ei med Siöwattn blifwa kokade, men bry sig litet om orsakerne här til at utgrunda, som bestå uti Sältans mehr eller mindre beblandelse med wattnet, hwilken besordrar sakernas uplösning och partiellarnes fördehning til runngifwande för wådrat, som dem dilatera och utwidga skall.

Sedan jag nu i många åhr med fördehl nyttjad och uti min hålsa en märckelig bättring sunnit i de mig förut så ofta öfwerfallande krämpor, genom ett sådant watus dageliga bruk i stället för andra genom giåsning tilredde kryddor eller distilerade wåstfor, hwilka, om ei sirapt, dock med tiden försiöra jämnwicketen af hwad den försichtiga Naturen, til wårt

swårt sammansatte swäsendes wid macht hållande, och så wisslig  
 gen tildehlt; har jag ofta hos mig efter-tänckt om ett sådant  
 watn, som undergådt alla præcipitationers pröf, i sig sielf  
 sworo det rätta och rena Elementum Aquæ, hwarifrån  
 ei något annat swäsende mera stodo at stillas, eller ock om  
 det ännu sworo sammansatt af några andra partier, som  
 det i sin godhet underhålla och oungängeligen deruti er-  
 fordras, til des nyttiga bruk och bewaring för förrutnelse Af  
 des exposition i fria luften och en lindrig swärma, merckte  
 jag fuller at det sig något ändrade och grumlade, men kunde  
 dock igenom præcipitationer eller distillationer ei något  
 sichtbart eller handgripeligt derifrån söndra: til des jag af  
 en händelse sief se en ugn hos en Alchymist, den han til sina  
 fantaisiers utarbetande brukade, men jag des struktur strykt  
 i minnet giömd, til at derigenom försöka hward swärkan en  
 sådan jämn och stadig tillsluten swärma uti watnet giöra kun-  
 de: Och sedan jag mig en hop små phioler, såsom gååsågg  
 giöra låtit, dem med förberörde utproberade watn på en  
 tredie dehl när, fyllte och hermetice sigillerade, satte jag  
 dem i digestion uti askan i en sådan ugn, och swärman med  
 några kohls infastande uti ungnen dageligen underhölt, då jag  
 innom några swarse bles, huruledes uti det klara wattnet,  
 större och mindre Chrystaller, fast som isstycken, började  
 swisa sig och kringhwiålswa, af allehanda glångande färgor  
 mot Solen, lika som på Rånbogen, förden till jag med  
 lika swärma fortfor, och måst hwar wecka förnam, huru  
 watnet sig alt mehr och mehr grumlade, til thes det efter nå-  
 gra månader, samlade sig ofidan uppå och kring bråddarne,  
 en liten hinna såsom en bruhn ollja, men i botten och på sidor-  
 ne af glaset, ett sediment såsom en hwit grå kalck; då jag  
 glaset

(Jagan)

glasen öpnade, vatnet tillika med des bruna ollja, eller hinna bortgiöt, alldensiund det war bliswit helt tiocft och osmakeligt, men sielwa sedimenten hopsamtade, och sedan jag lärit all wätika derifrån afrika, fant jag samma salt fast så bitter och brännande som oflächt kalk, så att det något brände eller swed på tungan: då jag nytt watn af det första rikeligen pågiöth, och utur samma fæcibus ett Salt elixerade, nästan af lika skarphet: hwilket jag par hazard lemnade i fönstret uti stuggen oförtäckt, uti ett drag under en söndrig fönsterrutha, och reste derpå bort, men wid min återkomst fant det aldeles solveradt och flytande igen, af anseende som en brunachtig ollja, den filtrerade jag igen genom nytt watns pågiutande och til salt evaporera lät: hwilket jag åt skillige gångor reitererade, och wid hwarje exposition fant wid afwägandet, att Saltet sig förmehrat ibland til  $\frac{1}{3}$  dehl, ibland til  $\frac{1}{2}$ , mer eller mindre, alt som lusten war klarare eller tiocfare: Så at jag här af stöth, det man det första Saltet kunde nyttia til en magnet att utur lusten atrahera mång dubbelt mera, utan at jag derwid märckte någon annan difference, än at mig tycktes det i de senare gångorne, saltet ei war så skarpt, som det första, som til afwentyrs genom acuerande uti starkare Eld, kunde återbringas til sin förra skärpa, det jag dock ei försökt. Men den sista gången til at erfara om uti samma solution, något annat än en blott phlegma sworo förborgat, fant jag per distillationem att den innehölt en sörliq spiritum och en setma eller Olja. Hwad hwardera af desse gagra til wi Medicina eller eljest, antingen särskilt eller alla tre uti ett igen förene, har jag ei undersökt, utan lemnar det androm att roq sig med: Ei eller hafwa mina andra sysslor det tillä-



tit, mig svar nog att uti blotta och rena wättnet hafwa igenfunnit de tre principier, såsom Salt, ollja och en Spiritum, eller som Chymici dem kalla, Sal, Sulphur & Mercurius: som Naturen til ett hälsosamt och fructysamt wättnus formerande, uti en rätt proportion sammanbundet, och hwilkas defect eller öfverflödande förorsakar särskilte operationer uti des nyttjande. Utas det som jag således sedt och erfarit, har jag för mig giordt följande conclusioner.

I:mo.

Att ju renare och från alla andra Mineralier befriat wättn man kan finnd, ju renare Salt det gifwer och ju renare Saltet således blifwit, ju bättre och starkare Magnet det är, at attrahera det rena Saltet utur Lusten.

2:do.

Att detta Sal aquæ är af samma natur och egenkap med det uti Lusten fringspridde Sal Aëris, som des attraction utwisar, efter den gamla reglen: simile simili gaudet, och att: quod est superius, est sicut id quod est inferius.

3:tio.

Att som wättnet eller wättskan är primum principium til all tings förstöring, corruption och ombytning  
ubr

uhr sin förra skapnad i en annan, kan det och billigt räknas  
 för ett universal solvens, componens & resuscitans ge-  
 nom den Naturliga värman, äfwen i de compositis, hvil-  
 ka ingen annan konst kunnat solvera. Såsom til exempel,  
 den hwita så kallade qwarzen eller kieselstein, som af som-  
 ligom kallas hwit flinta eller flus, hwilcken af intet aquafort  
 eller corrosif kan angripas, dock när den i små stycken, så-  
 som grofwa Saltkorn sönderstött warder och inneslutes med  
 ett sådant watn och uti en sådan phiole, som förbemaält är,  
 samt i stadig värma underhålles, börjar i förstone wisa sin  
 solution såsom ett moln i glaset, när det röres, och sedan,  
 fast än långsamt, alt mehr och mehr solveras til ett hwit  
 sediment, såsom en fet lera eller gyttia på botten, som til-  
 kiänna gifwer hwarutas och på hwad sätt den i förstone blif-  
 wit componerad och genererad, lika som alle andra ste-  
 nar och metaller, hwilka med de förra allenast uti sin mehr-  
 eller mindre finhet och fastighet differera, alt som den öf-  
 swer alt sig trängande wåtstan eller wattnet, för sig uti sin  
 passage rencontreradt finare eller gröfware lera- eller gyttia,  
 fetma och victriol, som genom den under och öfwer jordiska  
 värman der uti coaguleradt minerarn af stenen eller Me-  
 tallen och sig på samma sätt genom tiden och en beständig wär-  
 ma åter uplösa låter, samt således utwisar af hwad och huru-  
 ledes det i förstone sammankommit, efter den bekante Regeln,  
 per quod quid fit, per idem quoque solvitur, & sic  
 vice versa. Detta röres och styrkes än widare och hand-  
 gripeligare af den uti alla sådane compositioner sig ytran-  
 de utwittringen eller gemenligen så kallade rårsten, som intet  
 annat är än samma compositi victriol eller Salt, genom  
 tiden och värman extraheradt af den tilkommande suchtig-

heten eller wätnet, och ei på säkrare sätt. rekonnas kan, än genom samma compositi förwarande itrån suchtighetens och wättnes åkomst och widbrände. Hvilket åswenwähl spörjas kan hos det bland alla Metaller och Mineralier faste och från all corruption eller Råst befriade gullet, hwaro sulphur fixum, (som är des Metalliska ollja eller semen, så wähl som til alla andra metaller och mineralier, fast än i otill proportion med sale & Mercurio, samt andra terrestreitéter inblandadt) så upslut och tillutit des poros, att det ei lemnat rum eller tilgång för wätne eller suchtigheten sig der uti att insinuera och det på samma sätt, som des swagare och oädlare medbröder at angripa och solvera.

4:to.

*Avich*

At Saltet antingen det genom wättn ~~in~~, genom respiration uti menniskian indrages, eller genom Rågnwätret sig uti alla wäxande ting insäcker, är det samma, som medelst wärman, måst bidrager och besordrar all tings wärt, tiltagande och uppehållande. En wis Philosophus har sagt: Est in aëre occultus vitæ cibus: uti Lusten är en förborgad lifwægs spis. Hvilket Salt, ju renare och mera obemängt, det sig uti menniskians kropp och alla lefwande och wä ande ting, antingen genom dryck, respiration eller wättnandennutes, ju bå tre de sigisin håisa och wählmågo, wärt och tiltagande besinna, och twärt om, ju mera det genom u dunstningar af Mineraliska och arsenicaliske ångor, eller af åskillige corruptible tings volatiliske Salt beblandas eller ferswagas, ju mera sjukdommar och ansödter det i wär håisa och wählmågo af sig söder. Förfarenheten gifwer wid  
han

handen at uti stora folkrika Städer, sielfwa Lusten är mycket ohälsosammare än på landet, och att de Menniskior och Creatur som sig stadigt der uti besinna, sällan hafwa så liflig färg, hälsa och trefnad, som på landet, dit många sig begifwa måste, at utur en friare och hälsosammare lust och respiration sin hälsa återhämta. Hvilket mycket härrörer deraf, at sal aëris i Städer beblandar sig med det volatiliske Saltet, som uppstiger af många siuktas, dödas, orenligheters och göddzlehögars evaporationer, som klarligen skönjes i lungt wäder, afton och morgon, när man är ett stycke utom staden, och der kan se, huruledes den tiocka lusten stadnat, lika som en dimba, öfwer sielfwa staden til des den antingen af Solens strålar fördelas, eller ett starkt blåswäder kommer, som samma vapores bortfopar och lusten rehgior. Man skal och sinna att en menniska, som inom 4 mirrar länge är innesluten, ehuru fri den emedertid warit från någon kiänbar siuktom, likwål i småningom förlorar sin färg i ansigtet, sin appetit och sin wähltrifnad: aldenstund samma Person, det rena och hälsosamma Saltet, uhr den fria lusten ei får respirera, utan allenast det scm i den instängde lusten eller i den tilslutne Sammaren, antingen är förminskat eller fördärwat.

5:to.

At det är en ständig correspondence, gemenstap och Circulation emellan det öfvre och det undre, superius & inferius, emellan lusten och jorden, emellan bägges salier. In samma salt och öfvrige partier finnas uti g dr och rehut Rågnwatn, som uti källrewatnet, dock med den åtskinad,  
at

at uti de Balsamiske Månader, när jorden sig til nya generationer öppnar, såsom uti Aprili, Majo och Junio här uti vår Nordiska klimat, samma Rågnswatn med sig förer kändnetekn af alla växande tings fast osynliga frö och ämnen, som Solenes strålar med daggen och dunsterne ur jorden sedan de undergådt en wederbörlig analysin, med sig i Luften updrager, der sammastådes renar, med Luftens Salt imprægnerar och fruchtbara gör, samt sedan genom dagg och rågnswatn jorden igengiswer, genom Sommarwärman upväcker, utfläcker och växande gör.

När det i förberörde Balsamiske månader efter en långsam tårcka, ibland rågnar eller stark dagg faller, blifwer man ofta warse, i gropar eller emellan stenarne på gatorne, en ymnig gulgrön Materia, lika som ett sammanslutit pulsvor, då gemene man föregiswer, det hasiwa regnat ned Swastwel af Himmelen: Men för ett sådant Swastwel har man ordsak i sönnerhet at prisa Skaparen, ty när man det med en fiäder hopsamtat examinerar, finner man der uti ganska ringa spår til något Swastwel, utan fast mera, att det såsom andra Vegetabilier i Elden bortröker och med råttta kallas kan, femina rerum, som den beständiga Circulation nedan ifrån updrager, i högden med dess öfware krafter imprægnerar och således jorden til fruchtbarehet igen med mycken procent meddelar.

Ett sönnerligt bewis här til är dundret och Ljungselden, hwars composition och warckan bäst af det så kallade Knallpulsvoret expliceras och begripas kan: ty såsom detta af tvåanne slags salier består, nemligen Nitro och Tartaro, som med något Swastwel combinerade äro, och en lagom  
wärma

värma de uti Salten till slutne poros öppnar och för Lusten  
 rum gör, Svafvet då genom rörelsen i hast itändes och med  
 ett stort knall alltid sin värkan utföra, men aldrig upføre  
 visar. På lika sätt, sedan Solens svålar updragit i Lus-  
 tens nedra dehl eller Region, tillika med många Svafvel-  
 achtiga dunster, äfventvåhl Saliniska particlar af anima-  
 listka, Mineraliska och Vegetabiliska Salt, såsom uti Ni-  
 tro och Tartaro, och blåsvådren dem ihopsamlat uti Mol-  
 nen och skyarne, derest de af Solens värma i rörelse brin-  
 gas, itändas och genom den råta Lustens kropps våldsam-  
 ma fördelande och sprängning af Elden, förorsaka dundret, sväl-  
 ten och Echot på det stora himlahvalfvret, emellan de ojäm-  
 na Molnväggarna och då den knall och värkan spörja låta,  
 som vi se och höra, på samma sätt som knallpuffvret ned-  
 føre och ei upføre, hvaras orsakerne och så lätt igenfinnas  
 hvarføre man aldrig ser liungeldens strålar skjuta upføre, *utan undfarn*  
 lika med knallpuffvrets kraft och värkan. Likaledes igenfinns  
 nes häras åtskillnaden, emellan den så kallade ignis lambens  
 & urens, samt deras mångfaldige underliga värkan, uti  
 de subjectis som de i vägen för sig anträffa och då angripa,  
 allt som Naturen och öfvertvichren af det ena eller andra  
 slags Saltet, den gången uti liungEldens första compo-  
 sito prædominerar och råder, efter den bekanta regeln:  
 simile simili gaudet, och den Tyska: Gleich sucht sich,  
 gleich findet sich. Sy när som Elden är genererad af såra-  
 stiltte slags Salt, nemligen Nitro & Tartaro, af hvilka det  
 senare är ett vegetabile och det förre både animale och  
 Minerale, när desse i sin råta och måst wahnliga propor-  
 tion med Svafvet äro sammansatte, giöra de hos oss sin måst  
 wahnliga värkan: Men när något dera af desse trenne Na-  
 tu-

turens Rikens Salt, der uti af händelse fått öfvervöchten, utlöfvar det sin kraft uppå samma rikens subjecta, som det anträffar, och dess andra subtila eld passerar poros af de andra rikens subjecta, som i tvågen finnas, utan att dem röra eller skada. Så att när det mineraliska Saltet prävalerar, attacherar det sin kraft och svårkan på metaller och mineralier, samt det andra ofskadt lemnar: Så som när klingan, stidan orördan, när penningarna i punn gen, denna ofskaddan, smältes, när de stora Etar, utan itåndande, kullkastas eller klyfves, aldenstund af alla träd Eten det mästa victriolum hafwer. När det animaliska saltet äger öfvervöchten skadar liungelden måst menniskior och diur, och de resisterande partier på demmåst röbrer, såsom med benens sönderkrossande, som oftast utan minsta tekn på huden. När det vegetabiliska saltet har öfverhanden, då antingen itänder vegetabilia eller sig till deros quintam essentiam endast håller, såsom med winets förminskande eller uttömmande, utan kärlek angripande eller skadande. I synnerhet märcker man des vegetabiliske compositions svårkan på Winez och öhles uprörande och grumblande genom dundret, utan at på sielswa kärten eller något annat uti samma rum någon ändring eller skada förspörjes.

Hvad uti sedimenten af dunderwarn för undersliga ting och krafter finnas, och huru der utur både Metaller och Mineralier röjas kunna, gifwer den i Systland för några åhr sedan utkomne boken: Aurea catena Homeri, kallad, tydeligen wid handen.

6:to.

Den skapade Naturen sielf hafwer sin grund, sitt lif och

och beständ uti en stadig omväxling, Circulation och rörelse: efter den gamla Regeln:

Morus vita, quies mors.

Hvilken rörelse honom uti Skapelsens första ögnableck ingiftwen, ei kan uphöra, för än i sista ögnablecket, när efter den stora Mästarens behag allt afstanna och uphöra skal: Förden skull hwad som efter wårt tycke uti Materien synes bortdö och förgås, ei annat gör än genom corruption och fermentation återsticker sina sammansatte delar til sitt ursprung och liksom stynnar sig til ett nytt, för oss synligt eller osynligt compositi formerande, utan at den minsta particul eller species, som uti första ögnablecket, genom det gudomelige fiat, tilkommit, kan uti något dera Naturens rike förgås eller til intet blifwa, för än uti sista ögnablecket af samma Gudomliga fatale pereat. (Hvilken ständiga Circulations begrundande, bragt de gamla hedniska Philosopher på tanckarna om det stora Platoniske årets åter-hwälfwande, på deras ἀποκατάστασις τῶν πάντων, eller all tings förnyelse, samt Pythagoram, som ei wiste af den odödeliga Siälens härkomst genom det Gudomliga inblåsandet, på sin bekante μετεμύωσις, eller Siälarnas flyttande, uhr den ena kroppen i den andra, och som ännu en stor dehl af orienten infecterar). Men att emedlertid, så länge ett compositum, genom Guds allmacht, kan underhållas uti sin jämna rörelse och particklarnes inbördes jämwicht och circulation, så länge kan det och salvera sig från corruption, separation och omväxling. Wi se huseledes de största kropparna eller delarna in Macrocosmo,



Såsom sielfwa oceanus hafwer rörelsen uti sin fluxu & refluxu, såsom sina pulsådrot, nödig och oungängelig til sitt bibehållande och förswar för corruption, ei mindre än Microcosmus eller Wenniskian de sjna til sitt sammansatte wäsendes bibehållande från uplösning och förändring. Så at hwad som per se in Macrocosmo ei kan expliceras, kan genom des analogie eller conformité in Microcosmo igenfinnas och begripas, samt widare anledning gifwa til åtskillige flera, dels ännu ei igenfundne, dels mycket omtvistade ordsakers, problemers och phænomeners uttydning och uplysning i Naturen.

Dock må ingen af hwad som i denne §. anfördt är, om de synlige och osynlige partiulars beständiga rörelse och Circulation giöra sig det slutet, att med Epicuro och flera des nyare efterföljare och prætenderade Philosopher statuera materiens eller hela denne Machinens beständiga gång och underhållande genom sig sielf alt framgehnt, så at när den från första gången af sin mästare blifwit sårdig giord och i rörelse bracht, den sedan alt jämt, fast än in æternum, sig sielf kunde conservera, för olag och förstöring fri och säker giöra, utan Skaparens widare inseende eller omsorg. Eho som således ei aldeles skulle tycka sig wara öfwerlygad om Guds mächtige styrelse, nådiga försorg och all rings dageliga och stundeliga wid macht hållande, så i de största som minsta skapade ting, in til den sista Minuten, då honom råcktes alt förgångeligt igen at förstöra, behöfwer allenast tulle och eftersinna, om någon ting i werlden finnes, som icke förnötning, afstannande och undergång underkastad är. Hafwer nu all werldslig wishet och estertancka, så länge

ge werlden stått, icke kunnat upfinna eller förfärdiga något instrument eller Machine, som sig sielf i beständig gång wid macht hålla kunnat, utan icke sin måstares wakande öga, reparation och omsorg at af nöden hafwa, på det icke des minsta skruvs eller particels förnötande skulle bringa hela machinen i olag, afstannande och förwirring; huru mycket mindre kan hela denna werldens stora och granliga machine ( hvars partes wisa egenstaperne af des toto eller composito, nemligen att twara förnötning, stillestående och i sitt förra Chaos hopramlade igen, underlagt ), af sig sielf bestå och bibehållas, der icke des stora Måstares wakande öga, försorg och styrelse, det med obegripelig försigtighet, til den af honom bestående sista stunden, i sin beständiga gång och jämwigt uprätt hålla skulle? Så at eftersinmandet af sådant kan och bör bringa oss til den exclamation, som Aposteln utbrister uti hos de Rom. Cap. XI. v. 33.

O hwilken diuphet ( βάθος, i. e. afgrund ) af then visdom, som är både i Guds wisdom och kundsk. p.

7:mo.

At stelfwa lusten den wi respirera, fåga annat är, än ett i osynliga delar fördelt watern, som man til bewis här af, åter kan uhr lusten hopsamla och synligt göra på följande sätt: man tager en stor glastratt, ju större ju bättre, som nedan til hopsmälter är, fyller den med is, hänger den i fria lusten, urmed en wägg, med ett tomt öhlglas derunder, i starkaste hertan i Rörhmanaden, dock at något stihl sättes emellan Solen och glaset, på det at Solstrålarna ei sträpt upstuka de på glastratten sig formerande droppar;

Då man straxt lærer blifwa warse, huruledes genom hettans och köldens reaction, luften begynner (at jag så må kalla det) coagulera sig droppewis utan på glaset, och samma droppar sedan sammanninna och i det nedre glaset, til ett klart Chrystallinist watn sig samla: hwilken distillation sa länge continuerar som kölden och hettan i första grad wara, och den ena ei öfvertvunnit den andra, samt de fins emellan ei förens. Ju hetare och klarare dag, ju ömngare watn på sådant sätt samlas kan: hwilcket mångom lærer fast underligt om icke otroligt förekomma, nemligen att utur sielfwa luften och Solen, i största tårcka och hetta ösa watn.

Men första försöket lærer det bewisa och öfvertygga. Alla se och tilstå, att uti hela Sommaren när en kall bouteille med win eller dricka uphåntas uhr kiällaren i ett warmt rum, den straxt börjar swettas, slå sig och droppar formera, hwilka dock på intet sätt kunna föregiwas hafwa dragit sig mitt igenom det täta glaset uhr sielfwa liqueuren som innan til år. Item när i en kall winter ett metal föres uhr kölden i hettan, det åfwenwähl börjar wätiskas utan på. Likaledes wi i en stark winter, at denne luft spiritus congeleras på sielfwa fönster glasen, och des nderliga Chrystallizationer utwisa det der uti förborgade Saltet, men så bry sig om den att samla, behålla och examinera. Hwad en sådan rehn och Chrystallinist spiritus Mundi, i sin första apparition, uti ett klart watn sig för och presenterar och uppenbarar, sedan är nyttig och tjänlig til, lemnar jag til andras, som der til lust och tid hafwa, widare eftertancka och försök. Det allenast will jag här wid påminna, den samma wara så lätt och flygtig, att om den ei, så snart den  
är

är fångad, wäl inneslutes och igen öppes, mån ei länge lå: behålla den inman han bortslugit och uppsökt sitt förra hemswist igen.

8:VO.

Att thet intet är b'otta watnet allena som gifwer den wärande kraften och fruchtbarheten åt all ting, man Saltet som det med sig förer, til hwilkets meddelande watnet allenast är en förwarare eller medium, det samma uti de sublunarisiska kroppar att insinuera, ty sedan man förberörde 3 principier skilt ifrån watnet, är detta senare ei annat än ett Caput mortuum, en osmakelig och til intet mera riånande döder wättska. Men så länge det sitt salt och öfrige principier, efter Naturens rätta proportion med sig förer, är det lifwet och första principium til all lefwande och wärande ting. De gamla hafwa brukadt at så Salt på förstörde Städer, som ei mera uppbyggas skulle, til att derigenom giöra Jud. 9: 45. des plats och jordmån, som utaf förbränd kalet, Segel och Sten war ofruktbar worden, igen fruchtbar och wärande, genom Saltets ditsäende såsom en Magnét, att derigenom attirera de Astraliske influentier, eller wättskan och Saltet uti luften til nya generationer af gräs och plantor, som der på skulle wäxa. Alla Landtmån weta fuller, att gödzelen är den samma, som i en mager jord återbringar wårten och fruchtbarheten, men få bry sig om att besinna, det sådant af den magnetiska kraften härrörer, som saltet uti gödzelen innehaffwer, att uti den förra jorden nedfuga uti luften Luc. 14:35. des Salt och wättska, til nourriture för det som der på wäxa skal. Atskillige Atermån, som sådant eftersummat, haf-

sva fuller försökt genom hvariehanda göddzels såsom af dus-  
 svor, höns, får &c. som mera sålta med sig förer, utlutan-  
 de och des acuerande genom Salpeter, föröka värtten af  
 sitt utsäde, medelst des blötande förut i en sådan luht. De  
 hafwa och så uti första och andra åhrs värtten, dertvid sin  
 räkning funnit, besynner igen i torr åhr och på högåndig  
 marck, men sedermera med sin skada försport, at jorden i  
 lågden derigenom så utmagras, at den, såsom odugelig, i  
 många år måst hvila sig, innan den någorunda sitt mödos-  
 samma arbete igen löna kunnat. Orsaken här til är, at de  
 med sådant Salt eller magnét ei sikt imprægnera sielstiva  
 jorden som göddzlen gör, utan härmed allenast ricktat Såd-  
 eskornet, hwilket genom det insugne Saltet, ei allenast at-  
 traherar sitt homogeneous uhr lusten i tid och otid så at  
 i wät-åhr, det lilla sohlgrannet i fröet, som allena germi-  
 nerar och efter de Naturkunnigas uträkning, föga gör en  
 8200 del af sielstiva sådeskornet eller kärnan, af öfverflödigg  
 wätstka förqväfves och bortrutnar, utan och der det upväx-  
 per, til sig drager och uppsluker alt det lilla Saltet, som i  
 sielstiva jorden ruadt omkring det utsädde fröet förut öfverig t  
 war, så at samma jord aldeles utarmad, sedan ei på män-  
 ga åhr, kunnat bidraga til någonvegetabilisk wärt, innan  
 den så länge fått hvila sig, at denne Danaë af Jovis guld-  
 rågn och dagg blifwit å nyo med det fruchtbara Saltet  
 imprægnerad.

Alt hwilket alt hwar och en lärer blifwa noggsamt öfver-  
 tygad, ei allenast om waternets förträffelighet, utan och om des  
 minst konstlade naturliga bruks nyttrighet, i fall det alla les-  
 wande och wärande ting måst gagna skall. Den lärda och  
 fast

fast äldsta bland de twiwa måstare i Grækeland, bd. Thales, har redan i sin tid funnit och lärdt at watnet woro begynnelsen til all ting: som Cicero oß lemnat uti sin bok de nat. Deorum Lib. I. §. 10. Thales Milesius aquam dixit esse initium rerum. Detta Elementet äger i den heliga Skrift den förmånen för sina 3 bröder at der förmåles, det GUDS Ande swåst Wade öfwer watnet: incubabat aquis, och Patriarchen Jacob som twål twiste hwad i watnet förborgat war, önstade en sin Son ( Gen. 49. v. 25.) twålsig-nesse öfwan efter af himmelen och af diupet som under är.

Ther äro ädla fruchter af himmelen, af daggena och af diupet som under är: ther äro ädla fruchter af Solene och ädla fruchter af Månanom. Deut. 33: 13. 14.



The first of the three is a...  
 The second is a...  
 The third is a...  
 The fourth is a...  
 The fifth is a...  
 The sixth is a...  
 The seventh is a...  
 The eighth is a...  
 The ninth is a...  
 The tenth is a...  
 The eleventh is a...  
 The twelfth is a...  
 The thirteenth is a...  
 The fourteenth is a...  
 The fifteenth is a...  
 The sixteenth is a...  
 The seventeenth is a...  
 The eighteenth is a...  
 The nineteenth is a...  
 The twentieth is a...  
 The twenty-first is a...  
 The twenty-second is a...  
 The twenty-third is a...  
 The twenty-fourth is a...  
 The twenty-fifth is a...  
 The twenty-sixth is a...  
 The twenty-seventh is a...  
 The twenty-eighth is a...  
 The twenty-ninth is a...  
 The thirtieth is a...











